

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылда
түзүлгөттөгөн
1966 ч.
ЯНВАРЬ
6
ЧЕТВЕРГ
№ 4 (6330).
Өртөө 2 көп.

БО ДЭЭРГЕ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРГА АЖЫКТЫК БОЛУР

Колхозтарын, совхозтарын, болгаш кедээ ажыл-агыйнын өскө-даа бүдүрүлгелерин бүдүрүлгөсү хергелдеринге күрүениң энергосистемаларын болгаш электростанцияларын берип турары электр энергиясына тарифти чингелер дугайында ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели шийтир хулаа алган. Ол шийтирлери СЭТА-ның дээди баураар ССРЭ-нин кедээ ажыл-агый министринин оралакчызы эш КАРДАНОВ. П. ЦЕВ мындагы тармакты билдире.

Колхозтарын, совхозтарын күрүениң энергосистемаларындан апар электр энергиясына тарифти 1966 чылдың январь бирден баштап чингеткен. Ам ажыл-агыйларга бир киловатт-шактын өртөө чүгө бир көпөк болур. Моон мурунда тарифтер бир көпөк четпес турган черлерге электрэнергияны өртөө мурунку хевээр артык.

Электрэнергия дээш төлөвирин чингеткенден мал ажылы эң улуг ажыкты алдыр. Фермаларда чүгө хөй күш үер ажылдары металл-таарыны болгаш электржидериниң эвес, харын малчыларнын хол-

биле кылдыр ажылы электр-биле хөдөлүрүп ажылдары механтандыр-биле чоорту бурун солтурууна албак аргалары база ажыктынмы турар. Электрэнергия дээш бектик төлөвирин уламгайлан олу мындагы чедир экономика талазы-биле күштүг ажыл-агыйлар харын кылып болур ар-ганы турган.

Электрэнергия дээш төлөвирин чингеткен чер болгаш мал ажылы-нын продукцияларын бот-үнезин чингелдеринге база чугаажок эш саа-лардык болур. Ол чорук азынча келгеш ажыл-агыйларга хөй аргы-оруганы бээр, а кампа алдынган хергелерин кедээ ажыл-агыйнын өскө адырларын хөгжүлдеринге берип болур апар.

Бо чылым кедээ ажыл-агый бүдүрүлгөсү 21 миллиард киловатт-шак электрэнергияны алдыр. Бистин саяп турарымыс-биле алдыр. 1970 чылда чедир кедээ черлерге электрэнергия хергелден 60—65 миллиард киловатт-шак чедир өөр апар—деп, эш Кардановтың түнелгиле чу-гаалаан.

ТАШКЕНТ УЖУРААЖЫШКЫНЫ ЭГЕЛЭЭН

ТАШКЕНТ, январь 4. (СЭТА-ның тусмай мур.) Индостан чартык ортулуктун ийи улуг күрүнедеринин узурутчуларынын ужуражышкыны Совет Эвелелинин намыс-талында бөгүн эгелээн. Ол ужура-жышкынын тайбынга мынакшыл-дыг уластар четтикпей манап кел-ген.

Он беш шак 30 минута турда ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели-нин Даргазы А. Н. Косыгин болгаш оон-биле пады Ташкентте чедер берген совет күрүне ажылдакчылары чугаалажышкынын болур чери — Эвелелинин чазактын ба-жынынга чед берген.

Чазак бажынынын баарына хун чырынга чынаан кайгамчык улуг шал байырлап шынчы кире берген турган. «Пакистанын болгаш Ин-диянын улустарынын депшидеги-нин болгаш чечектелишкенинин

чаагай чорутууга — Индостанга тай-бың дээш» деп, чаагай тура-сорук-тун бүгү кижилеринин күзел-чүткү-лүн илергейлээн сөстөрүн ак торгу-посте чуруп бижээш, ол шөлө азыпкан. Индиянын, Пакистанын болгаш Совет Эвелелинин күрүне-туктары аскаан.

Он-он чурттарын эң улуг солун-нарын, телеграф агентилердин, радио болгаш телевизия компания-ларын төлөзөтүн ийи чус чыгам совет болгаш даштынны корреспондент-тилер кайгамчыктыг ужуражыш-кынын киржидилерин манап тур-ган. Кинокамералар болгаш фотоа-параттар бо хүннерде бүгү делегей-нин кичээгетей хаара туттугана уз-бек чазактын бажынынга уланган. Уш каат бажының бүгү белинге денештир, делегейде баштайгы со-циалисттик күрүнең тургузукчуу В. И. Ленинге турсаал оон азы-

биле адаан ол шөлө белип үнгөн.

Мохаммед Айюб Ханнын олугу-нын машина шөлө челип келген. Оон дараазында пакистан төлөзүн кижигүнерлиг машиналар келген. Бажынын ажинге А. Н. Косыгин Пакистанын Президентизин-биле бол-гаш өскө-даа күрүне ажылдакчыла-ры-биле эвилден мендилешкен, чазак бажынында оларга тускайлаан өрөөлдерге оларны чалаан.

Пакистандан келген аалчыларын үдөп киргеш, А. Н. Косыгин чазак бажынында база дагын үнө бер-ген. Индиянын Премьер-Министри Лал Бахадур Шастри болгаш ин-дий төлөзү кижигүнерлиг келген. Совет чазактын баштын Индиянын Премьер-Министри болгаш өскө-даа төлөзү кижилерин чылым-биле ут-кааш, оларын оларга тускайлаан ка-бинеттерге чалаан.

Чугаалажышкынын делгем,

чырык задынга чедир бээр үш өжик 16 шакта ажытына берген. Индия-нын Премьер-Министри Лал Баха-дур Шастри, Пакистанын Президенти Мохаммед Айюб Хан болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы А. Н. Косыгин төгөрүк сто-га олурупкан.

Төгөрүк стол болгаш үш бүдүкчүг-столдар артында олуттарын төлө-лөрүн кижигүнерлиг, чөвүлөкчилер болгаш эксперттер эелешкен.

Кинокамералар ажылдап, өттар кызаайлып эгелээн. Залче чазат-тырган журналистер төгүлүг ми-нуталарын демделеп алдыр дээш за-жыкты турганар.

Ужуражышкынын албан-сүзү-лалыг ажыдышкыны эгелээн.

Пакистанын Президентизинге болгаш Индиянын Премьер-Минис-тринге А. Н. Косыгин чүве чугаа-рынга.

жышкынынын аргазы-биле шийт-пирлээн турар ужурут дээрин чу-гаалап тур мен. Чесектиг чөрүлээш шийтпирлэп турарында-да хөй ай-тырларын тургузуп турар. Ол че-рүлээш билишкени болгаш чөп-шээрелдиге моонтак болуп турар. Бекте таланын, тайбынын байла-мын бистер болза бистин аравыста туруп турар чөрүлээштерин шийт-пирлээринин улаанышкынынга бөт-түг депшилгени челип ал болур бис.

Бир эвес Косыгин Даргазын чымы-лырганы бо ужуражышкыга бис-тин чөрүлээштерин чайлазырынга күштү ажылгаарында ойталаар дугайында дугуржулга челип алды-нар чүве болза, дык улуг челиш-кы болур ийик. Ол чорук ийи чүгө-ка чугула херектиг чаагай кожа-хөл-бө харылдааларга орунту айтыр, а ол мынак бистин дык хөй айтыр-ларын бис шийтпирлээринин дык чингелер ийик. Өскө-даа айтыр-ларын база чугаалажып болур бол-гаш чугаалажып ужурут-даа бис, ынчаарга бир эвес оларын чамдык-

тарынын талазы-биле дугуржуп шы-даадыссы-даа, чокку келир үеде дугуржулга челип алмынын орун көрүп шылаайн барамыссы-даа тайбынын орунун ойталаас ужурут бис.

Бистерде улуг харысалга оона-жыл турар. Индостан чартык орту-луктун чоңу 600 миллион кижин, азы кижин төрөлгөткөсү 1/5 кезин болуп турар. Индия биле Пакистан хөгжүп, чечектелген турар төлөзө, олар тайбын чуртап өөрөнөр ужу-рут. Үргүчүлүн чөрүлээштин бол-гаш өжөнөжилгенинин байдалла-рында бистин улустарынын улуг-чузууна чедер дык улуг бергелер оонажып турар. Бот-болууска улур дайылдажырынын орунута, харын азымык чоруктарга, азырларга бол-гаш карагы-бүдүлүк чоруктарга улур дайылдажып эгелээнер. Ийи чуртун бөдүн кижилеринин айтыр-лыгын, илерелери болгаш күзө-лүкчүлери бир дөмөй болот. Олар чөрүлээш болгаш дайынны эвес,

харын тайбын болгаш депшидеги күзөп турар. Оларга бөд-чонгу бол-гаш ок-чөмкө эвес, харын аш-чөм, илик-хөл, турттар бажын-багата херек. Бистин улустарынын муру-нуга ол хулаагын күчөтөп шы-лаар аргалык болур төлөзө, бистер бо ужуражышкыга кангыт-бир то-ларгай болгаш боттук чүдүлү челип алмын ораалажып ужурут бис.

Бо чугула ужуражышкыны. Бүгү делегейин караа бистерге ула-ган. Пакистанын Президентин бол-гаш Индиянын премьер-министри ужурашкан, дугуржуп ап шылаан деп чугаа турбазын. Бистин боттары-ныстын айтырларымыс делегей бөдүлүшкүнарнын «аан кай-бак хемчээлдерин көрүп шылаар арга-инициативисти боттарынын хемчээлдерин-биле харын бүдүрүп көрөдү.

Пакистанын Президентин Мохам-мед Айюб Хан чүве чугаалаарын болгаш Совет чазактын баштын чарлаан.

А. Н. Косыгиннің чугаазы

Хүндүтүг дээрги Президент!
Хүндүтүг дээрги Премьер-Ми-нистр!

Убак Совет Социалисттик Респу-бликанын намыс-талы — Ташкент хоорайга ийи улуг азий чурттары — Индиянын болгаш Пакистанын шыларангай күрүне ажылдакчыла-ры — дээрги Лал Бахадур Шастри-ге болгаш дээрги Мохаммед Айюб Ханга байыр чедирер биске өөрүн-чүгүлү, ол чурттарын улустарынга Совет Эвелелинин улустары ак сет-килдиг хүндүткөдиг болгаш бай-ралын сагыш-сеткилин илергейлеп турар болгай.

Индия биле Пакистанын аразын-да харылдааларын экижилер болгаш чөрүлээш узуткаар сорулга-биле шүүт харылдааларын тургузар тө-лөзө, Ташкентте ужуражылга Пакистанын президентинин болгаш Индиянын премьер-министри-нин чөпшөөрүнүн Совет чазак чө-вүлелин аажок ханымышкыны-биле хулаап алган.

Ол ужуражышкыны дугайында саналды киришкан. Совет Эвеле-линин чазак Пакистанын болгаш Индиянын улустарынын найырал-дын оона сагыш-сеткилин, тайбын-ге орутку тывар база дайыннын халы-тары-биле холбаакан когараларын болгаш кыжылдарын чайлазыр талазы-биле оларга дуулаар чүткүл-дү удурулга болдурун. Эрген дайынарга оона аар шыладалар улутунге оонашкан чурт болур Совет Эвелели тайбын болгаш оон илерелерин ханымы-биле үнелеп турар.

Индия биле Пакистан — бистин муруну чүккө кожаларымыс. Индия-биле болгаш Пакистан-биле Совет Эвелелинин найыралчы харылдаа-лары чүгө быжыксып дээш эвес, харын база ол чурттарын боттары-нын аразыга тайбын болгаш найы-рал нөпсөөрү турар дээш, кезээ-де туржуп келген бис. Индиянын болгаш Пакистанын улустарынын төгүлү казан олар даштынны тергилдешкенин уду маалдарыг дем-селдеш хол-холуудан тутунчуп ал-гаш, кедүлүр үнүп турганынын өвөш эвес чиктерини билдир. Кол-лоналдыш ашкан тилдиге олар-нын нийти күженишкенин-биле челип алдынган, ынчанга ол тил-диге дээш олар нийти когараларга таварышкан. Шаанда болуп турга-ны ышаш, бөгүн база-ла Пакистан-ын болгаш Индиянын чүгө дай-ынары оларын үскүлөжүшкени-ниге сонуурдагы бооп болур.

Индий улусту болгаш пакистан улусту чокушалаштырып турар чүткүл чүгө шаандазынга ха-маажыр эвес. Бүгүн оларын муру-нда тургустунган сорулгаар хөй чүткүлдерин талазы-биле дугур-турар. Ийи чурттарын улустары бот-тарынын чаагай чоруп болгаш улам кийагы депшидеген оорган ха-маажырлар турар экономика талазы-биле улуг сорулгаларын шийтпир-лээринче чүткүп турар. Ол чүт-күлдер биске билидир. Пакистан-ын болгаш Индиянын найыралдыг чурттап, оларын аразында тургус-туруп келир бүгү-ле айтырларын тайбын арга-биле шийтпирлэп, бот-тарынын национал хөгжүлүдүгүн орун-биле чедишкенин бурунгаар-лап бар чоруп күрүндөр кылдыр көөрүн күзөп турар бис. Индий бол-гаш пакистан улустар улуг бол-дулар аргаларыг. Оларын тургу-зукчу күжөшкүнери, оларын чо-гаалыч аргаларын илерешкени, ол чурттарын бар турар болуусу байлактарын ажалдап кылым-кыны оларын экономика дүгүн депшидегени таарымчалыг бай-даларын тургузуп турар.

Бодажышкынын сокалар дуга-йында Пакистанын болгаш Индия-нын чазактарынын чөпшөөрше-нинге совет уду болгаш Совет ча-зак байыр чедирген болгай. Тай-бын болгаш найыралдыг чуртта-рынга чүткүлүгүн дугайында Ин-диянын болгаш Пакистанын күрү-не ажылдакчыларын оон дараа-

зында кылган меделелдерин бүгү чурттарын депшидегил кижилери күзөп ханымышкыны-биле чүткүл-дүгүн.

Ташкентте бо ужуражышкыны Пакистан биле Индиянын аразы-нда харылдааларга аргиле кыл-дыр меделгелетинип болур ужура-жышкыны кылдыр үнелеп турар бис. Ийи күрүнедерин улуттукчулары оон челип алдыр дээш бүгүн чүткүл-дү-биле Ташкентте челип келген деп болуп турар бис.

Тургустунуп келген бүгү-ле ай-тырларын шийтпирлээрин чангыс ужуражышкынын дугуржулга ты-вары берге болу берге мататок деп чүве чайгаар билидир. Дүр. Ийи-чала-лаа оларын таарымчалыг шийтпир-лээринге чедир, бээр оруктарын толардыр, бүдүржир болгаш бот-болуп билир чоруктун байдалын тургузары, а харылдааларын чо-гумчуларын бөгүн шактып болуп турар ол айтырларын база шийт-пирлээри чугула. Ол бурунгаар чу-гула базын болгаш турар ийик, ын-чанга ол базынын кылдыр төлөзө, президент Айюб Хан болгаш пре-мьер-министр Шастри күженишкени-нерин салып бээр дээринге чаагай сеткилдиг бүгү-ле кижилер-биле ка-ды идеген турар бис. Казан чазак-тар маргылаалыг айтырларын бот-боттарынын эрге-ажактарын ба-рымдалаш, чаагай сеткил болгаш боттук-биле бергенге, чүгө чөрүл-дүгүн узуткаатын турар эвес, харын база оларын тыптып келир үндөлүгүн элээн хире-чегези-биле чайлаатын турар деп чүвени амы-дырал балдыкп турар. Ийи чурттар-ын хөй-ниитинин санал-ооналы болгаш парлаганын төлөзүлгөсү.

ри, тайбынга ынакшылдыг чүткүл-дүгүн узурутла болурушкан, аңаа дуулаар боор деп болуп турар бис.

Индий-пакистан харылдааларын келимин Индиядан болгаш Паки-стандан, эки таламгы түнелдерин челип алдыр дээш чаагай сеткилин, бот-болуп билир болгаш тургусту-чорукту илергейлээринге оларын белинген хамаажыр турар. Совет Эвелелинин чазак ол чаагай сорулгаларын ботандырынгана бо-дун талазында бүгү демгө-биле дуулаар апар. Бо ужуражыш-кыны чедишкенин чорутарында чаагай ачын чедиринге белеп бис.

Совет Эвелелинин улустарын акы-лунга өг-бүлөсүнге бастаанын-шаан, улуг чедишкенин челип алган совет Эвелелинин черинге президент Айюб Хан биле премьер-министр Шастри чугаалажышкы-нары чорупар. Бистин чуртувус-кыны, ыланга ортаакы-азы респу-бликаларын улустары Пакистанда болгаш Индияда чуртап турар улус-тар-биле салып болгаш куулурут-сыр харылдааларын шактап бээр тулуп келген. Бо чугаалажышкы-нар аңаа бараан болуп ужурут, ол ийи чурттарын аразында харыл-дааларын чогултупу болза, Паки-стан-биле база Индия-биле Совет Эвелелинин найыралчы харылдаа-ларын улам ынай хөгжүлдеринге дуу-лаар, ол чурттарын национал ха-маажырлап чоруп быжылгаарынча болгаш оларын улустарын чаа-гай чоруп күзөрүлгөсү улаанга экономика болгаш кулурут кы-ды ажылдажыгыны улам калбарты-

рынга чедирер апар дээрин савап болур.

Тайбын кымга-ла эргим үнелит болур, ол бүгү кижилер Пакиста-нын президентинин болгаш Ин-диянын премьер-министринин ужу-ражышкынын улуг кичээгетей болгаш идегел-биле хайгаарал турар. Олар Пакистанын болгаш Индия-нын улуттукчуларын күрүне та-лазы-биле мерген угаангы чоруп-га бузуреп, ташкент ужуражыш-кынында чедишкенин, индий бол-гаш пакистан улустарга тайбын болгаш менди-чаагай чорукту күзөп турарлар. Олар Ташкенттен эки меделерин манап турарлар. Бо ужуражышкыны чаагай үрө-түшүл-дүгүн болуп болгаш күрүндөр аразы-нга тайбын халыктарын туртуп болур дээринге депшидегил бүгү кижилерин бузуреп быжылгаар, харын тургустунуп келген берге байладалар бизин чөрүлээштерин таарымчалыг шийтпирлээр талазы-биле оруктарын тып болур дээринге идеген турарлар.

Силерин чурттарынын улус-тарын эрге-ажактарында, бүгү делегей тайбынны чаагай чорутууга чедишкенин ажылы сир-лерге күзөрин чөпшөөр көрүтөр, дээрги президент биле дээрги пре-мьер-министр. Чаа, 1966 чыл Индия биле Пакистанын аразында чаагай кожа-хөлбө харылдааларын тургу-зарын чылы болур дээринге иде-гелди илергейлеп турар бис.

Оон соонда талаларын нийти чөпшөөршөккөн баураар А. Н. Ко-сыгин Индиянын Премьер-Министри Лал Бахадур Шастриге сөс берген.

Лал Бахадур Шастринин чугаазы

Дээрги Дарга,

Дээрги Президент, өнүктүр!

Азиянын бо төгүлүг хоорайыга ужуражы арганы меаэ болгаш Па-кистанын Президентин Айюб Хан-га берген Силерин дилим эгелээш-кинирге меон чоңум болгаш меаэ чазакта меон бөдүм байыр чедир-ген шак ол чаагай сеткил ханымы-кынын хамыктын мурунда Силерге дамчыларын күзөй-ийр мен, Косы-гин Дарга. Бистерин хүндүткөп хү-дээп алганы дээш, бистерге кичээ-гел болгаш сагыш салганы дээш бө-дүмүн болгаш бистин төлөзүгүн өмүчүздөдөн бистин өөрүп четтир-генисти магалыг сеткил ханымыш-кыны-биле илергейлөп тур мен. Таш-кентинин чурткакчыларын бис-терге көргүскөн көчүгү чаагай ху-дээп алышкыны бистерин ханы өөрүт.

Ташкентте ужуражышкыга киржир деп Силерин чалалганага бистер деп-доран таарымчалыг та-рымы берген бис. Бистерин сорук киргеш тайбынын тургузарынын сорулгазы алымын чаагай херек-тир. Тайбын дээрге Индияга-лаа, Паки-станга-лаа, черле нийтизи-биле бүгү кижин төрөлгөткөсү-даа алымын эр-жекчө чугула. Индий-пакистан ха-рылдааларын төгүлүгүн чаз агени ажаларын ораалажып ужурут бис. Эрген үнөң төгүлүг ап чугаалап турарын күзөй-ийр мен. Бистин чурттарынын аразында чөрүлээ-дык харааланды-дыр дээринге бу-зурелдиг болгаш аңаа Президент Айюб Хан база бузуреп турар боор дээр-зинге ханы бузурелдиг мен. Бо ужу-ражышкыга бистин сорулгалары өрткөн үнөңин дугайы уду-лелер темелдерин эвес, харын келир үнөң-чаа бөү-биле көөрү болуп ужурут.

Бистин ийи чурттарынын аразы-нда шийтпирлээринин дык хөй айтырлар барын билдир мен. Оон туржук, эң эки харылдааларын чурттарын аразында белин чөрүл-дөөр болгаш оон байтыгай, маргыла-далар бизин турар болгай. Бис ийи-нин чажырбас ужурут айтырмыс чүд дээрге, ол чөрүлээштерин шийт-

пирлээринин чөпшөө кылдыр күш дугайында болуп ужурут бис бө азы күштү кажан-даа ажылдаас деп шийтпирлээр болгаш меделээр ужурут бис бө дээринин дугайы болур. Үнчүлүг өскө чурттар, оон туржук, улуг куулаарлардыг бол-гаш моон-лаа улуг ханы чөрүл-дөө-биле алышкынын чурттар бизин, чесектиг чөрүлээштен чай-лаар болгаш тайбын догунаашкыны принциптеринге үндөйлөш болуп турал, кол айтырым — боттарынын улустарын амыралынын эконо-миктиг байдаларын экижилер болуп турар Индия биле Пакистан ышаш мынын чурттар канлыг-лаа айтыр-лыгын чекпекти ажылдаарын аргазы-биле шийтпирлээр дээр иле-дөө черде ойталап болбас чүве бө?

Уластар аразынын харылдаалары-га күштү ажылгаарын агрессияга ойтур шарымышкыны бээринин эр-жекчө чугулазы чүгө агартып бо-лур. Мынчанга күштү ажылгаарын-дан бистерин каймыкты-даа ой-талаар дугайында бузурелдиге кылы-рымыс дээрге-ле бистерин каймы-кты-даа өскө таланын деви-кээр талазы-биле бүдүн турар чо-рутун хүндүлөп көөр дээринис ол болур. Пакистанын бот-эргезин болгаш девицээр талазы-биле бүдүн турар чоруп чугаажок хүлээп көрүп турарымыс кезээде чугаалап келген болгаш бөгүн база дагын ме-делгеп тур мен. Боттарымын де-вицээр талазы-биле бүдүн турар чорутуусу болгаш бот-эргезини бир дөмөй хемчээлди камгалар ужурут бис. Бот-болуун бот-эргезин камга-лаары боттарынын болгаш чаагай ха-рылдааларын деткиринге мырынай эржекчө чугула.

Ол чорук тодаргай хулаап көрү-дүн билек-ле индий-пакистан ха-рылдааларын бүгү хактерин ийи чуртун улустарын эрге-ажакта-рынга таарымчалыг өскерилген туруп болур. Пакистанга депшидеген бол-гаш чектелишкенин күзөп тура-рымыс мырынай тодаргай болгаш шүүт шыгыч сеткил-биле медел-

Мохаммед Айюб Ханнын чугаазы

Дээрги Дарга, дээрги Премьер-Ми-нистр, хүндүтүг төлөк!

Узбекистан республиканын бо төгүлүг болгаш кайгамчык чараш на-мыс-талынын чурткакчыларын бистин ийи болгаш чуректин ханы-зындан хулаап, алганын меаэ тө-лөзүгүн болгаш мен бөдүм ханы өөрүп тур бис. Бо районун улугу-биле бистин куулурут талазында де-мө чүткүл хөй болгаш кайгамчык-тыг өрткөн үр дугайында хөй чүт-дөр туттундурбан. Бо төгүлүг ко-фференцияны болур черин бо хоорай кылдыр шийтпирлээрин чедер таарымчалыг-дыр бистин идеген тур-арымыс-биле алдыр. Бистин келир үнөсүнө — бот-боттарын биличир-ге, эки күзөп сөрүкка болгаш калы ажылдажылга үндөйлөткөсү де-дир уеже чаз улаанышкынын бо конференцияга челип ал болур бис. Ташкент артык үнөң дугайында са-гынырып турар болгаш оон-биле калы келир уеже айтып турар-дыр.

Дээрги Дарга, бо ужуражыш-кыны чымылдырынган дилерин илереткен экилин халык өөр бол-гаш күрүне талазы-биле мерген чо-руулар дээш база ужуражышкыны дык эки организастааны дээш Со-вет чазыга болгаш силерин болу-карга база оона өөрүп четтирши-кенин илеретип тур бис. Силерге көчүгү чак болгаш улуг хүлээл-гелер оонажып турар дээрин бис шүүтүзүс эки билдир бис.

Тайбынын херээңе силерин бо чугула күженинерин бүгү ужу-дузын көчүгү эки билип турары-мыс, ол мынак өскө-лаа черлерде оон эки билдир турар дээрин силерге бузурелдир күзөп тур бис.

Бүгү делегей ам Ташкентте кө-рүп турар. Индия биле Пакистанын аразында маргылаанын тайбын, чөп-түг болгаш хүндүлгелдиг үндөинге шийтпирлэп болуп таарымчалыг ар-ганы оларга төгү берген. Бо арга-ны ажыктыг болгаш үрө-түшүлгөсү кылдыр ажылаар шийтпирлэп кү-зөп сөрүк-биле мына келген бис.

Калы ажылдажылганын бугуна додунган сеткил-биле челип келген бис. Бистин эки сорулгавыс болза Индия биле бистин маргылаалары-нысты меңгелелери эвес, а оларын таарымчалыг шийтпирлээр болур. Маргылажыр дээш мына келген өвөс-де болгаш бис. Дүшкүлүгүг чорукту чайлазын база ийи чурт-тарын улустарын бугурелдиг болгаш шөлөөн чурттаар болалымын тыптып келиринге дуулаарын күзөп турар бис. Индиянын хүндүлгелдиг Премьер-Министри болгаш оон хүн-дүлгелдиг өөрү база ындыг болал-биле сөрүк кирген боор дээринге чиг-зинмей турар мен.

Индиянын болгаш Пакистанын 600 миллион чоңунун чектелиш-кени тайбынын халыктарында ха-маажыр. Даштынны тергилдешкенин үр болгаш карагы имирити-лерин тургузула Индия-лаа, Паки-стан-лаа хиличкенин чораян. Чүгө чүс-чүс чылдар өрткөн соонда хосталганы катал челип алган бис. Колониализмин карагы бүдү-лүк артымшкынын узуткаарыга бөдүлүстүн бүгү энергиясы бол-гаш куулаарларымыс бээр база бистин улугууска аас-кежикке бол-гаш депшидеген аргукту ажылар ар-галыг болуп дээш тайбынга чурт-таар ужурут бис. Тайбын дээрге биске амыралдыг чугула ужу-рулаалы, ол эржекчө херектиг-де бол-гай.

Мынак-лаа тайбынын доктаалыг тургузарла оон чүгө куузары шу-ту чүве болганы ол эвес. Тайбын челип алдыр херек, ынчанга өлчө оруктарын бирээш болза тайбынга кыжанын тургузуп турар айтыр-лыгын угаандалыг көөрү бо-лур. Чүгө бөдүлүстүн алуучулугу үнөз-биле ол айтырларын херек-ке албай барып болур бис дээрин

эки билдир бис. Дүшкүлүгүг чорук артыпшан турда, даштар тайбын-нын чүгө барамын көргөш таалап ылдаас. Тайбынын чүгө чангыс-ка барааны күзөп тайбынын солуп шыдаас.

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЭДЕРИНИҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

Коммунист партиянын болгаш Совет күүрүгүнүн хун бүрүгүн сатып салышынын ачылына бистин республиканын ажалы чонварын амырал-чурталгазы болгаш културалык дениел бедеи. Тыва херэеженнер коммунист кинталедин илдекейлиг тургузучулары алпарганар. Республиканын уаза ажал-агылынга херэеженнерни калбаа-биле организастан кинриштеринге, партизанын политиктиг кижизилде ажалдары чорударына, херэеженнери болгаш келер уенин амыл өскөндөрин коммунист «ауа кижизилдеринге» черде херэеженнер чөвүлөдөринин ролу уулу.

Республиканын херэеженнер чөвүлөдөринин иштинде эки ажалдыктарын саны көвүдө турар. Өвүр районун «Кызыл туку», «Коммунист орку» колхозтарын Хорунг-Өй, Чалааты салбырларын херэеженнер бөлүктөрү, Улут-Хемини «Ий-Тал», Эйгел-Хем суурларын, «Улут-Хал» совхозта, Тес-Хемини «Чолураа», «Тес-Хем» совхозта, Берт-Дар, У. Шынаада, Батаан-Хемчиктин «Болшевик» колхозта болгаш «Барлык» совхозтуң Аксы-Бардыкта, Чөөн-Хемчик районун «Болшевик» колхозта херэеженнер чөвүлөдөрү эки ажалдап, партия организацаларынын даям куку болу берген.

Өвүр районун «Кызыл туку» колхозта херэеженнер чөвүлөдөрү (даргаз эш Тонен) аны-бүрү 4 секцияларым, 5 херэеженнер бөлүктөрү, 36 активтерин. Ажал планын квартал санында чогаалып, оң күсөдөзүнүн талазы-биле айтырып активчилер-биле херэеженнер чөвүлөдөрин кижизилдерин каттышкан хуралына чогулаалып, чогуу түнөлдү үндүрүп, кылып чорудар ажалдарын сүмөлөй, илеретинген четтестерин чок кылдырып айтып турар.

Култура-амыралдык болгаш колхоз бөдүрүлгөсүн херэеженнерин бүрүчү-биле хаара тутар секциялар көдө интеллигенциянын кижизилде-биле хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларына ай иштинде ийден үш чедир үнүшкүнерин кылып, лекция-беселерин номчуу турар. Бажын тургузуп арыт-шеверин кынаары-биле активчилер херэежен кизи бүрүчүгө 5—6 бажыларын быжылап, санитария кымыраштарын кылган. Колхозта С. Барымаага уурткан херэеженнерин тулуг эвенузу малчыларын кыштагыларынга чуртталга бажынаарын септеп, Сагызда 160 өрөник-чигил школанын иштин шүкатуулап, чугайлап, бууду, даштынга аны-бүрү ыштарын тарып олурткан. Эвенуон кижизилдерин иштинден шүкатуулап О. Баданкыс, М. Орус, С. Бок, М. Серен, печниктер Сереней, М. Сержинмаа олар боттарынын херэеженн «ауагу» мастерлери.

Херэеженнер чөвүлөдөрү херэежен

чонун ортузунга темалык болгаш дыштанылгалыг кезежелерин 9 удаа чорудуп, алаа «Саанчынын кезежени», «Аас-кежиктиг не-чаштар», «Културалык ажал-чаң» деп диспуттарын эрттиргилээн.

СЭКП райкомунун херэеженнер ортузунга ажал чорудар кылдып чөвүлөдөр даргаларынын туржууга солчулгазын «Кызыл туку» колхозка эрттирген. Мурнакчы хойжуларын, сакманчиктерин, саанчыларын дуржууга солчулуккуну 6 кезек черге организастан. Секциялар болгаш бөдүктөр, чөвүлөдөр даргаларын семинарларын доктаамал чорудуп, коммунист күш-ажалын бригадаларын кижизилдеринин район следун, база районун мурнакчы херэеженнеринин хураларын кылып, алаа районун «Кызыл-агыл» болгаш култура-амыралдык херэеженнерин кижизилдеринин дугайында айтырылган чугаалашкылаан. Районун херэеженнер чөвүлөдөр херэежен чон ортузунга кижизилде ажалдарын экижидип, аны-бүрү тематиктиг 20 кезежелерин, диспуттарын, номчула конференцияларын эрттиргилээн. Оң иштинде «Аас-кежиктиг не-чаштар», «Уругларын чараштыр келдирер», «Културалык ажал-чаң», «Чараш деп чүл», «Ийахшы деп чүл» деп темаларга организастан, эш С. К. Токанын «Чаз Тыва» деп номунга номчула конференцияларын кылган. Оң ийах, колхоз бөдүрүлгөсүн мурнакчылары саанчылар С. Өлчей,

Т. Какаа, хойжулар Дамдын, Лен-Хуа, М. Севибаа дээр өске-да мурнакчылар-биле ужуражыла кезежелерин солун болуп эрткен.

Улут-Хем районун Жанов аттыг колхозунун Ийи-Талаа херэеженнер чөвүлөдөр (даргаз эш Серен) колхозчуларын културалык амыралды дээр, чурттакчылыг черлерин чаргайжылдыла дээр улуг ажалдарын чоруткан. Колхозчуларын болгаш совет ажалдыктарын бажынарнына културалык экижидер дээр өг-бүрүчүн чедир организастан, оң түнөлдү ай санында үндүрүп турар.

Херэеженнер чөвүлөдөрин чанында тургускан аны-бүрү секцияларын ажалын экижидип чорудар солруга-биле секцияларын даргаларын болгаш кижизилдеринин тускай семинарларын эрттирген. Алаа тус-тус секцияларын кылып чоруткан ажалдарын түнөлдү үндүрүп, эки ажалдыг секцияларын арга-дуржууга эскелерге непередир-биле дуржууга солчулугаын организастан. «Ажыктыг дыштаныла» деп темага кезежени эрттирген, арга болгаш даараа чүүлдерин дегелгени кылган, колхозчу херэеженнерин күжү-биле организастанын солун концертти көргүсөн. Херэеженнер чөвүлөдөрин инициативалык-биле организастан тургускан 39 кизи кижизилде херэеженнерин тускай ансамбли сөөлү каш чылдарда уругучу ажалдап келген. Ол ышкы, култура бөлүмүндө 62

колхозчу херэеженнер хаара тутулган.

Ол-ла районун Ак-Тургула, Ийи-Талаа, Ары-Бажына херэеженнер чөвүлөдөринин организастан тургусканы кепти быжып даараарын болгаш кижизилдерин уругучу ажалдап келген.

«Улут-Ала» совхозун Ары-Бажы салбырынн төвүн «Кандыг чөмөр» кылып билдир селер деп темага алыш-чөмөр дегелгенин чоруткан. Алаа аны-бүрү чөмөрүн кылган 21 херэеженнер киришкен. Чөмөр хоолду кылып кири кижизилде калдынга кандыг ужурашкыла дээрин эмнеге эргелекчи Төлүш Долгар чымылганга чугаалаан. Чөмөр кылган херэеженнер ол чөмөр кандыг арга-биле белеткенин тайылбырлаан. Дегелгенин түнөлдүгү Е. Дарбастанга, Төлүш Быжыг, Комбу-оол Долгар, Сулаатай олар аны-бүрү чөмөрүн көчүт эки кылган дээр өртөктүг шанааларын алганар. Өске-даа солун ажалдарын организастаннар.

Устуңе ажалдар-биле чергелештир херэеженнер чөвүлөдөринин ажалын четтестерин бажын кылган херек. Херэеженнерин хурал-суглаазын эрттирбес, лекция-беседа организастан, политиктиг кижизилде ажалдарын чогуу негелдизинге чедир тургускан чорустар бар. Оң түнөлдүгү хей-ининин чорутуу үрөөр, арагалаар, уругларын кижизилде, чаа «ауа-биле ажалдап» чурттаарын күзөтөс, хей-ининге ажалдыг күш-ажылы кылбас, оң пе-

дерэрге хоолду «ауага» шийтирер таарыларга ам-даа бар. Ол ышкы, кандыг өр уагусту талазында херэеженнерини феодал «ауа-биле көр», оң кустер эрге-шөлөзүнине калдаар, бак сестер-биле дорамчылаар чоруткар тыптып келгилээр. Чизээ, СЭКП-нин Бай-Тайга райкомунун ажалдыктын турган Монгуш Хурен, Барын-Хемчик районунда Ооржак Сары-оол, Күжүгет Дажы-вар, СЭКП кезигүүнүгө кандидат Монгуш Кушак-оол, Ооржак Дегел олар херэежен уластуң кустер эргелдизинге калдап, өтөп-сөп турганында олар ажалын дуржуулап, партия талазы-биле шыгымы келер адыртып, чамдыктары хоолду «ауага» шийтиргенер.

Ийчангаш партия организацалары, херэеженнер чөвүлөдөр партиянын политиктиг кижизилде ажалдарын херэеженнер ортузунга даштыг чорудуп, ылангы ажалдык-беселерин кылып бажын, аны-бүрү өрөдигелерин, бөлүмүнүн организацаларын, интинин ажалын кижизилдерин чедип алыр уулулу.

Көдө чонун културалык дениелдерин, бичин уугуларын чанында тура коммунист «ауа» өстүрүп кижизилер ажал—херэеженнер чөвүлөдөринин, ажал-агыл уугуруларын кол соруугазын турбузе, оң чогуу негелдизинге чедир чурттап турарында Каа-Хем, Бий-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга,

Барын-Хемчик райондарын колхозтарында болгаш советтарынга чонун културалык дениел ам-даа четпес. Чуртталга бажыларын тургускан күүсөтпейн турарында малчынар соок өгөрдө, чедир тутунаан бажынарда чурттал, солун-сеткүүлдерин чогуу үзүндө алып турар.

Херэеженнер чөвүлөдөр, райкомдарын херэеженнер ортузунга ажал чорудар килдистер, кизи экижидер санитария пропагандазын кизи бузугунга чедир неперетпейн турар, оң уагусту чамдык колхозчу херэеженнер бажынын иштин аштан арыгалаас, чурат бажын бар-даа болза, алаа чүмөс, бичин уугуларын културалык өстүрбөс фактылар бар.

Бо ажалды чогуу негелдизинге чедир чорудар, хей интинин калбак кижизилде, көдө интеллигенциянын чогаалкчы күш-ажылы чокка ботандары берге. Ийчангаш оларын күжүн бүрүчү-биле ажалгаар херек.

Херэеженнер чөвүлөдөринин ролун бедилер, оларын хун-бүрүчүн уугурулаа-биле хандыры— партия организацаларында, херэеженнер ортузунга ажал чорудар килдистерин эргелекчилерин кол хамдаржыр.

О. ШИРИПЕЙ, СЭКП обкомунун херэеженнер ортузунга ажал чорудар секторунун эргелекчизи.

Эргим малчынар, чер-черде силерни канчаар хандырып турарының дугайында чагааларыңарны редакция манал тур.

ТОДАРГАЙ УДУРТУР, ПРИНЦИПАЛДЫГ НЕГЭЭР

(Район Советинин сессиязындан)

Ажылы чонвар депутаттарын Бий-Хем район Советинин сессия чокка чаз болуп эрткен. Алаа «1965 чылда райкүсөмүн чоруткан ажалын дугайында» күүсөм даргаларын ораакчымы эш М. Усмановтуң илдекейлиг депутаттар дашып чугаалашканар.

СЭКП Т-К-нын март болгаш сентябрь Пленумдарын шийтирер амыралга ботандырышкан, төрөк партиянын XXIII съездинин толентиг уткууруна белеткен-мисал, районун ажылы чонвары бо чымыл чамдык дээр түнөлдөрүн чедип алганын илдекейлиг дегелгени, Күрүмөгө эл, түт, дүк салар пландарын район иштин-биле хуусаа бетинде күсөткен болгаш пландан ажыр күрүмөгө 2906 центнер сүтү, 62 центнер дүктү саткан. Агаар-бодуштуң байдалы бо чымыл таарымча чок болза-да, «Кызыл тараачын» колхозун (даргаз эш П. Астафьев) тараачылар чөвүлөдөрүн културалык бедикенин, бирги өзөгөде агротехникалык негелдеринын шыгымы сатып алынганын түнөлдүгү бедик дүктү өстүргөн болгаш күрүмөгө пландан ажыр 224 тонна тарааны саткан, оортан 18 муң рубль түндүгө немелде төлөптин оруга кылдыр алган.

Районун улаштуу бөдүрүлгө, тууду болгаш сатып черлеринин хой уурууу 1965 чылдын планын даалгаларын чедикенин күсөткөшөр, Чизээ, Туранның ыш ажал-агыл черинин коллективин бөдүрүлгөсүн даалгалын 104 хуу, райулаштуу комбинды нини продукция бөдүрер планын — 103,6 хуу, райо коллективин бараан саарылгазын — 104 хуу күсөткөшөр. Ажал-агылынын үстүгө дээр түнөлдөрүн чедип алганын ажалы чонварын чер-чер Советтери болгаш оларын депутаттар боттарында угуун кинрген дээрл маргалда чок.

Ажал-агыл болгаш култура тургузушкунун удурууга Советтеринин база оларын депутаттарын ролу бедеи. Чизээ, «Кызыл тараачын» колхозун даргаз эш Астафьев ажал-агылынын чугула сорулгаларын шийтирер айтырылдарын көдө Советтин депутаттары-биле уругучу сүмөлөй, оларын хун бүрүдө детикчегинге даанып келген. Район, хоорай болгаш көдө Советтерин элчегил сессияларынга, күүсөмүн хуралдарына ажал-агылынын чугула айтырылдарын чугаалап турган. 1965 чылда райкүсөмүн хуралдарына чугаалап көргөн 211 айтырылдарын хой уурууу — көдө ажал-агылынын, улаштуу, сатып алыр айтырылдары болуп турар. Ийах болза-да район Советинин күүсөмүн болгаш чамдык көдө Советтерин практиктиг ажал-агулгалыда улуг четтестерин бажы сессияларын.

Бий-Хем районун экономикамын кол шийтирел ажалы—көдө ажал-агылы. Ийах турбузе, райкүсөмүн көдө ажал-агылынын херэеженнер тодаргай, мергендил уугуруларын хандырып тываан, а колхозтарын болгаш «Өк» сов-

дарым хынадып, хемтөөн алырып, депутат кизи болганымда неген тур мен.

«Кызыл тараачын» болгаш «Искра» колхозтар деңизер талазы-биле мырмалык ажал-агылдар. Ийах болза-даа чачыс районун ол ийи колхозтарында малчыларын амыралды хандырып турган улуг ажал-агылынын сессияна санал берген депутат О. Соду-оолду чугаалап билди ал болуру: «Кызыл тараачын» колхозун № 2 хойжу бригадалык ажалдап турар кизи мен. Хойжуларга колхоз баштаар чери кылып бажыларын тутуруп, олар кылып дүктүгүл берген. Чайгы үдө чурттап өткөшөрүстү кылып, чаа киле-биле хандырып алган. Амы үдө эки сөптө, деретинген чурат бажынын бис. Төрөк партиянын XXIII съездининге күүл-ажылы белентиг ужуражыр дээр чачыс-даа баш хойу хоратпас, чаш төдөдү чаш хуу доруттар соругталыг ажалдап турар бис.

Районун чамдык ажал-агылдарында мал ажалынын тускай өртөктөгү кышкы үдө малчыларга барбайн, оларга практиктиг дузаны чедирбейн турар дугайында депутаттарын сессияга шүгүмчүлөдөр районун кол мал эмчиси В. Минюсаян чөптүгүл дээр алаан болгаш малдын уластуң эмчилеринге удурушкан, оларын ажалынга көтөрүлгө күштелдирерин алаан. Районда малдын көдөр болгаш буюу-челде арылгаларын когу ам-даа уулулаан. Устуңе арылгаларын уулаар талазы-биле мал эмчилеринге практиктиг дузаны ажал-агыл удурушкунун таламын көргүсөрин эргөкчө чугулазын ол айткан.

Коммунал ажал-агыл, социал-хандырыла, тууду база сатып черлерин, суд шатлаа болгаш прокуратура организацаларын ажалында бар четтестерин депутаттар П. Астафьев, Н. Селина, А. Доспан, районун кол кизи эмчиси Б. Сансуюв болгаш өскөлдөр даа илеретип, боттарынын тодаргай саналдарын берген. Республика организацаларын ажалды удурушкунун адрезинге шыгымы негелдөр, шүгүмчүлөдөр сессияга база болулаан. Чизээ, Туран хоорайн электростанция-биле хандырып турган Тыва АССР-ий Министрлер Чөвүлөдөр ажал-агылынын республиканын коммунал ажал-агыл министри эш Ерменев болгаш «Недө» электростанциянын директору эш Чизээ, «Өк» колхозун Малочина суурууга чедир автобус арылгаларын организастан, Кызыл — Ленинка, Кызыл — Туран — Билег арылгаларын автобустар чорутуу чаа шүгүмчүлөдөр дугайында көдө ажал-агылынын илдекейлиг эргелекчилерин ажалын эш Антисев мынчага чедир база күсөткөшөр.

1966 чылда районун ажалы чонвар депутаттарын Советтеринин тодаргай сорулгаларын айткан шийтирер район Советинин сессиямын дүздөп алган.

Д. ИРИТ.

Хонукта 760 грамм...

— Ортумаа-биле бо хире немелде деңиз ап тургаш доруттарган бызаларынын бирээзинин алды айлында дириг деңизин чөмө болганым — деп, эш Биченден айтырдым.

— Май айда алган 39 бызаамын ноябрга чедир эки деңизде өстүргөш, Нуудурунда анык бода мал-смиртир фермага думажан мен. Ынчан ол бызаларын бирээзи-ле 183 кг дириг деңизде болган. Ам ажаап турарым 40 бызаа хонукта ортумаа-биле 800 грамм немелде деңиз берип турар. Бир эвес бызаларын турар канчаа-хоразын чогуу өйүндө кургалгап чыгылашканын, аш-чөмөн хоолуул кылдыр белетип берип турар болза, немелде-даа, дириг-даа деңизин оон арбыдадып болуру, бо көргүзүгү шуут кызыгаары ол деп чугаалап болбас, — деп, ол хайылаан.

Екатерина Бичен Бий-Хем районун «Кызыл тараачын» колхозунун Туран сүт-бараан фермазында чүлгө бызаа ажаанчылап, ам үш чыл ажалдап турар. Кылып көрбөзүн ажалынын үш-шымн тып, оң «ауагу» ээзи болуру дээр, ол биче эвес күжениш-киннерин үндүргөн.

— Шынап-ла, күш-ажылы арга-дуржулга солчур деп чүмө кандыг-даа ажалдын бөдүрүчүлүгүн бедидеринге улуг салдарлыг практиктиг ажал-ижимден билдим. Чүлгө бо районда эвес, республикада безин сурагжаан, бызаа ажаанчылы Домна Завьялованың арга-сүмөзи «ауага» ажалдааным менээ өрүнчүгү түнөлдү көргүсөм—деп, ол чугаалап турар.

Туран сүт-бараан фермазынын бызаа ажаанчылары 1965 чылда нитиз-биле 370 амыл бызааны бирээзи-ле ортумаа-биле 158 кг дириг деңизде кылдыр алды ай назыга чедир өстүргөш, анык бода мал-смиртир фермаларга думажанар. Мында Екатерина Балчыр-оолова Биченни күш-ажылы үлүг биче эвес. Ам оң чугула сорулгалы болза, немелде деңиз талазы-биле улам бедик көргүзүлгө чедип албышан, СЭКП-нин XXIII съездининге күш-ажылы белентиг ужурамыры болуру.

ЧУРУКТА: Е. Бичен.

В. МОЛЫН.

Фото авторуу.

Х о й ж у с т а ж ы — 17 ч ы л

Улут-ла хуусаа. Бо аразында Ондар Наамин-оолдун төрөн чери — Сүт-Хелге кандыг эскерилгелер болбоду дээр. Казан «Сүт-Хел» колхоз турда безин оң удурушкуну каш катп солушкан. А Ондар Сенделович колхоз турда-ла хой каларын эгелеш, ол ажалында ам-даа ажалдашылаан. Дуржулгалык малчынын чокка чаа 55 хараанын советтүгүл дирекция чери, мына хей-инини организацалар дегелдеп эрттирген. Ондар Сенделовичини мактал бижи, өртөктүг барааннар-биле шанаагылаан, беш чыл планынын баштайгы чылы — 1966 чылда улам бедик көргүзүлгөлөр болурун күзөөнер.

Малчынын өрткөн 1965 чылда күш-ажылы чедикениннери мындыг: төрүүр 100 хойга онааштыр 100

хураганын, бир хойдан-на 2,2 кг дүктү кыргып алган. А чеди чыл дургузунда ол 2396 хураганын өстүргөш, дөрт тонна 600 кг амыл дүктү төрөн советтүгүл кыргып берген.

Эш Наамин-оол СЭКП-нин XXIII съездининге бедик күш-ажылы белентиг ужуражыр дээр ам хонуп тулуктуу оолдашынынга шыгымы белеткенип, кыштагыларын чедикенин дооар сорулганы салып турар. Күш-ажылы тура-соруугу, хойжу ажалга хей чыл дуржулгалыг бо малчын салган сорулгалын чедип алыр дээрин чонун мурнуна дүздөгөн.

О. НАВАА-СЮРЮН, Чөөн-Хемчик район.

Ч а а ч ы л д а х ү л э э л г е з и

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш хураган калбаалары болгаш клеткалары белең. Төрөн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир ситен хой-

Бистиг совет кижилер чаа чылды анаа-ла уткуп алыр эвес, харын ол уткуп ал турар чылдында чүчү чедип алырып баш улур болуп, бедиктен хулаалгелерин ал турар. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун хойжу эш Беган Оскур-оолду манаа чижек кылдыр көргүзүп болуру.

Мурнакчы хойжу 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганын, хой бурузунден 2 кг 850 грамм дүктү алыр деп сорулганы салган. Кыштагыларын бугу күжүн салып турар. Оң колан хой Хараганын-Дамини эбөк оларалында ам үдө хуу кыштагалар турар. Январда оолдашыны эгелээр. Чаш х

Орукту камгалаар

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЭП, ДАМЧЫДЫН ТҮР

Үш диптин өндүр улуг шуулганы

нын президентизи Насернин че-
тирген байыктарын бааза кел-

фериенгажа номчул димнакты
лаан. Ылчараагу зун дитерин уу-
тарынчын деп каттыгырылганын
ийгин конференциянын Канге чору-
дар деп саналы Насер киргиз.

Оон соонда конференцияны беле-
кэзирин делегей комитидинчын поли-
тиктиг илгектин оон чыгыне секрет-
тары Юсеф Эс-Сибан кылган.

Империализминчын аггессиязын
күштөлип турары-биле холбашты
антиимпериалист күштерин ула-
ныай каттыгырыны, Азиянын
Африканын болгаш Латин Америка-
нын уластарынчын болгаш делегейин
еске-лаа дөшпигелдиг күштерин
деп каттыгырылганын кытыгыла

Сөөлгү үеде улустарнын дем каттыштырылганы жөжүп база быжыгып турган - дээрин илеткезде ооний демдеглээн. Ол ам чаа чаада — үш дийтерин дем каттыштырылганынн шимчээшкенин туге

Боттарынч хосталзгы дэшт дэмжигеиш турар. Вьетнамга, Доминикан кан Республикага болаш эске-ла чурттарга ууш америк империализмни аггессион ийтур шавар талаз-ым-ыле улаустарын куэжииништерин улам ынай каттыштырарымын ийтайгырлар политиктиг ийтелкээл ууш чери ээзэи.

Тайбиди дэшт, кал дайынчын кыжанымыга ууш айтаргыларга ууш кичээлгеин ийтелкээ салып турар. Тускай хамаарышлыс куэжудууш оруунда кирген чурттарын экономика талаз-ым хамаарышлыс чорутуушыл-лаарга калы халелхисил

Илеткедиги өскө бир кезеңде үч динтерин уаустарынын дем казанып, тыштарылазынын конференцияларына белеткээрине болгаш чорударыннын деп айткан болгаш уаустарыннын социал-хосталалды демчилесине Кубаны революциянын уугу уугулу дузалынын ончалат демделген.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

4-теги хүнүн Вьетамнын хүвү ие
алап болур. Конференциятын дал

Болдуну улзугуун америк агро-
сорторга узуу. Хосталга болшм хам-
маарышлас чорук дум маалыры
демиселинни дугайым айтмат па-
риоттары тельозекциян чугаалла-
Хосталганы Национал Фронту-
амгы теле муруну-ветман улзугу-
кара чангыс болшм бузуу тельозек-
ция болш тулар дээрин орато-
медгелдн. Бистин улзугузу сөөгд-
америк содалат — ажелкчи чок бол-
гуже чедир демисемир бид, Нуге-
ван Тенс демгелдн. Ол демисел-
де

тизлор бис. Оң талымды социализм чурттарыны улаустар. Бо кон ференцияда төлөзеттинге үш дин тин чурттарыны улаустар. Дегейин бүгү дешилтегиз күштер туруп турар.

Азияны, Африканы болаш Латин Американы улаустарыны бузубас деп каттиштырылазгыз дегезин деп, алыш кашакшыны дин миреп турар, оратор чуттаалан.

Оң соонда Вьетнамын Демократия Республикасынын төлөзөтүнүн баштыны Чан Зань Гуен хуралга чүве чуттаалан. ВПР-нин улаууну мурунунан үш дини улаустарынын төлөзөттеринге изги байымы о чедирген.

АДА-ИЕЛЕРГЕ БУЛУН

Кижизидилге — эртем Ада-ие база башкы

Эрм каныг кижил дээрн би-
тезиден-е билдине бээр. Оон ой-
лаар оюннаны, хевия, херекседе-
рин камнаары, күш-ажылы хүндү-
леп билди азы билдиз 2—3 хар-
лында тозараттынар. Ындыг чап-
тачыг, кижиниг, эвилең, дуааргак
уругларны эскерип каар бис. Уруг-
ларны хират, чуттут, олчааргак,
тажыл алыскаар, могайычал, ча-
гаа, чассыг кылдыр кижизидип каар
болза, ону да кижизидери баштай-
гы кижизидилген 3—4 катап бер-
ге.

Билдингир совет педагог Антон
Семёнович Макаренконын мындыг
диза бар. «Ада-иелер, ажы-төлү-
дери аде кижизидер чорукке кир-
бей көрүнүр...» Ынчангаш ада-ие-
нин мурнуна харысалга бедик.
Чурттагыча чаа кижизидилге
дег ындыг өрүшкү өг-бүлөгө турба-
саттын билдингир. А уругну кижизиди-
ри? Эки аажы-чаным, томаан-
ныг, эвилең мезүнү, хүндүлээчел,
күш-ажыла ынакшылыг, төлөп-
лөт кылдыр кижизидери эң-не хары-
салгалыг. Бичиң хамааты келер
үдө гүзүгү кижил бөрүгичке өркү-
түн, нарын. Бо бүгүнкү школа, өг-
бүлө, башкаар.

Кижизидилге — тускай эртем,
өөрөдиг. Оон эгези-ле күш-ажыл.
Ынчангаш бичи-чаштарны күш-
ажыла ынак кылдыр чачыктыра-
ры ач чутула. Бичиң уруг орбак,
хират, ойнаарыг уредик болза ол
күш-ажылы хүндүлөөсө, оң-биле
кады неэин кээргестеэтин ол-дур.
Олчутташтын машинасынын дугу-
бертик, дугаары көзүбөс болза ол
оң-бүлөдөн сар-көөзүн каража-
дады турар, эдинге кам чок ки-
жи-дир. Олар кайызы-лаа күш-
ажылы үндөүзүнүн деречилеп эге-
лей берген ол-дур.

Багай кижизидилген уруглар
школага келген, башкаларынын,
ада-иенин сеткилин човалып эге-
лээр. Аажы-чанымга, өрөдигеини-
ге, чуртунга эде кижизидилге не-
геттерин ол. Ындыг уруглар ар-
тында-ла катап олтурар орукке кирер.
Батап олтурар кончук улут кара-
жа.

Мен манаа амыралдын чамлык
чидектерин чугаалаккан мен.
Ажылдап чоругуң 20 чылдарын
иштинде каныг берге, тайы кире
өөрүшкүт, кайгамчык таарыла-
ла турбаан дээр. Чамлыктыр кат-
тырынчыг-лаа, харадачыг-лаа. 3-кү
класска (1945 чылда Талындын Эле-
геске) Оюн Х. деп оол уруктарга ур-
гүлчү ооздап кээр, чамлыкта ки-
чидебей баар апарган, оолан ай-
тырарымга:

— Аалым Сарыг-Алаакта, ыра-
шаа-на ол, башкы — дээр. Шына-
ла ындыг ыйнаан деп болзар турган
мен. А чаксаар уруктарны шуут
ууш туруп берген.

— Авам инең, кадар, черге тө-
рүп кааптар дээр ынакпады — дээр.
Түпнели чүү болганын дээрге, ол
оол мегелеп турган болган. Инээ-
даа чок. Соңгу неэи-биле аразында
эви багай, чер кезип чоруп турган
билдингир.

База бир чидекти сактып ор мен.
1957 чылда Хөндөлөгө Виктор Ку-
жугет деп оол адааны мегелезип ту-
руп берген. Ол дүшкөй эадегиче
өөрөнип турган. Аалы школадан
адаан ыраа. Дүште 12 такта урок-
ка белеткээш чорударга, кезжэ 6—
7 тактарда эеп кээр. Оолдун уругу-
чак уаерин чугаалаарыкка, ада-
ны шуут уаурданыр болган. Ада-
ныга сүмени берип, хынаары-биле
дугурушкан бис. Адазы бир хүн
соодаан балы кээрге, огул школада
келбөөн болган. Дилеп чоругура үш
эжи-биле кады дошта конькидөөн
турган. Ада-ие школа-биле ынап
харылаажы бергенде, оолдун өө-
дигеиз шуугулап, аде кижизиди-
нген.

Чоокта чаа бир ада биске хому-
дап келген. Огулунун чаа портфе-
лик чок. Класска каапкан мен дээр-
дир деп. Шыныла ол оол үш хүн шко-
лада келбөөн. Хемчик кыдында ка-
пек хал тура хүнээр оол болган. А
портфелин хараган аразында суп
каап, ол черин тыппай барган.

Дөң-Терезин 8 чыл школындагы
«Уруглар кижизидилгесинге ада-
иенин киржилгесин» деп кезжэте бел-
гелген, концертти белеткээн бис.
Ада башкылар түс-түс темаларга
беседаларны кылган. «Урениш чо-
рук-биле демисел», «Чыткан хой
тургустастарын хоразы», «Болчу-
ну ада-иелер» дээр эске-лаа.
Школа-биле ада-иенин харылаажы
быжыг болза чангыс-лаа өөреникчи
чурум урөөсө, школа программанын
чидикшинин күсөдир.

А эки кижини кижизидип, өрө-
дип кийр талзее, кол чүвө чары-
жарыла эвес, школа-биле харыла-
даа. Эки талту кижизиткен кижизиди-
лээр, аде-кежиктиг, хүндүлүг-
дур. Баштайгы херезең космо-
нав — Валентина Терешкова үш
уругларын ууш болгой. Оон неэи-
де кайы кире өөрүшкү турбаа
де-дир! Төдөн акыры манаар,
шыга кижизидери — бүтү ада-
иелерин чугула хүндүлөт.

А. ДОПЧАА.

Амгы үдө төрттүнүп турар бичи
уругларын ада-иелеринде бижи-
кис кижилер ховар дие часты-
рыг турбас. Үе мындыг турла, чоок-
та чаа-ла уругларын школага өө-
дип чорая ада-иелер-биле амгы ада-
иелерин деңгеп көөргө, аажы-чан-
лаа, культура-лаа талазы-биле дыка
эскерилген деп чүвө билдингир.

Бистин Сүт-Хөл сес чыл школа-
ында уруглары өөренип турар ада-
иелерден чамлык чидектерден ап
көрөөл. Аныяк ада К. Калдар-оолдун
уруу Зоя ам үш чыл дургунда чү-
лө беш демдектеринг, О. Ойдунаанын
дөрт уругларыннан Волода, Света
8-ки класска чүлө беш демдектер-
диг өөренип, а Рая 7-ки класска,
Сергей бир класска 4—5 демдектер-
диг өөренип туралар. Ындыг ада-
иелер бисте хой.

Устунде адаанымыс өг-бүлөдө-
н уругларын эки өөрөдигеини
бир үлөзгөн школа-биле харылаажы
болгаш болгаш ада-иелерин не-
геделери башкыларын-биле дүгүл
турарында-дыр. Оон ынай бо ада-
иелер боттарынын ажы-төлү дээр,
оларнын келер үдө дээр сагыш
салып, уругларынга бүтү-ле таар-
жыр байдаларны тургускамыла
болур.

«Өөрени албас, черде хөржөк
уруглар ийин бо», «Чалап каан ки-
жи-дир, башкылары-ла канчаар чүвө
ийик», «чассыг эскен кижил болгай»,
«моон мурнуна бир кижилс чок
болган, ынакчангаш манаа шоолут
чүвө дивес улус бис» дээр чидек-
тер болза чок чугааларны огул, уруу
дынап олурда-ла чугаалап олурар
ада-иелер бар. Оларнын ол чугаа-
лары уругга ажыктыг бе? Ол дээрге
өөреникчинин багай талазын быжы-
лап турар-дыр.

Чамлык ада-иелер өөреникти, баш-
кы, ада-ие бо үшчүн харылаажы
үндөп көрбөс, уруглары дынап
турла-ла, башкыларын бургулаар
болгулаар. Ада-ие дээрге-де бичи
уругларын төрттүгөндөй тура
кижизидип келген башкымы деп чү-
вөдү утпас дерек.

О. ЧАН-ООЛ.

Уруглар шын чугаалазын дээр

Чугаазы дөрт эвес болгаш келер болуру бичиң уругларын,
оларнын чок кижилерин таарымча чок байдалдарга таарыштырып
турар. Ол бүтү уругларнын ажы-чанымдык херилетинеринге,
тускай мөргөмшү шилип алырынга, өг-бүлө амыралында улуг
салдарны чедиргилээр. Келер чоруктан уругларны бичикшинде-ле
экирти экиртири ынакчангаш чугула.

Мону херек кырында боттандарда эге школа башкызы лого-
педияны (тускай эртем) шигээдип алыры чугула. Башкы инсти-
туттарында ол эртемни өөренирчө кичизинг салдырган.

Латвиянын Лиепая хоорайында башкы институтунун эге клас-
тар факультетинде логопедияны өөрөдип турар. Институтка өөрөдип
тувар үзүндө студенттер логопедиянын кол бөлүктөрүн теория
болгаш практика кырынга өөрөдип эртер. Олар үнөринин шым
адактынын, уругларнын адактында шын эвес чүвө чүл аээр-
нык тып, ону канчаар эдерин база логопедия талазы-биле классан
дашкар амыралды чорудалар.

Студенттеринин эргезинде тускай кабинет-лаборатория бар.
Анаа лекциялар номчуп, магнитофонун ачылап, уруглар-биле я-
зы-буру ажылдарын чорудуп турар. Студенттер манаа төрөн ды-
ныкны база даштын дыларнын фонетикасы-биле танымып, аны-
ныг номчулганын курузун эртип туралар.

Оң-биле студенттеринин школага ажылдавышкан, чугаазы дөрт
эвес уругларын толардып тыаарлар. Чугаазында бичиң-ле четпес-
терлиг уругларын илеретип тыаарыга бо улуг учур-дузалыг бөлү
турар. Шинчиле ажылдарын түңнөйгө үндөзүлсөң, чугаазы
дөрт эвес өөреникчинин аажы-чаң бүдүмүн класс коллектив-
нин салдары, бичикке өөрөдир-биле чөргөшүр чугаанын чет-
пестерин эдери дээр чегелиг курс ажылдарын студенттер би-
жи келгенер.

Лиепая институтунда логопедиянын эртем бөлүмү база бар.
Логопедияга онза сонургалдыг студенттерин дымнашын болгаш
чугаа органдарын тургузуунун, онзагай байдалдарын болгаш
невропатология, ритмика талазы-биле билиглерин чедип ап турар-
лар. (ПМА).

Аныяк көрүкчүлөр театрында

Аныяк көрүкчүлөрдүн улугчу театры Кызыл-
га ажыттыгандан бээр бир чыл ажа дүжүп
турар. Ол театр болуңу баштайгы көрүзүңү-
Сергей Михалковтун «Улуграк койгучугаш»
деп шынжы 1965 чылдын бүдүзүндө уругларга
бараалгакан. Оон бээр алзон кам шинилерин
көргүзүп, ол театр аныяк көрүкчүлөрдүн со-
нуургалын болгаш худүктөсүн чаалап алкан.

1966 чылдын бүдүзүндө аныяк көрүкчү-
лөрдүн улугчу театры база-ла Сергей Михалковтун
«Сомбреро» деп шынжы белеткээш дүжүгөн.
Хүдээ алышкыш комиссиясы саала береш,
Москвадын культура институтунун дооучу-
аныяк көрүкчүлөрдүн улугчу театрынын кол
режиссёру Зоя Саая ону чедикшинин тургу-
зуп шыдаанын демгелеп, баштайгы рольдарын
чедикшининг куусеткеп бичиң артисттер
хөгжүм-шин театрынын кол режиссёру В. Жу-
равлев, артист Г. Черников болгаш өскөлөр-даа
байыр чедирген.

Декабрь 31-ден эгелээш, ол шынжы хоорайнын

бичиң көрүкчүлөргө көргүзүп эгелээш. Көрү-
зүг шкоаларын кышкы дымтамылазын
сөөлүгү хүтүгө чедир уламчылаар. Аныяк кө-
рүкчүлөр «Сомбреро» улуг сонургал-биле
көрүп турар.

Шянде ойнап турар артисттер шунту-ла Кы-
зылдын шкоаларын өөреникчилери. Шянь
Тыңининин ролон № 1 шкоанын чедик
классчысы П. Голованов, Александр Цапкин
ролон № 3 шкоанын 11 классчысы В. Королев,
Вова Пестиков ролон № 1 шкоанын өөрө-
никчи Т. Суханов оол эки ойнаа. Өскөлөр
база-ла боттарынын рольдарын чедикшининг
ойнап турар.

Бо шянь Кызылдын шкоаларында чаа чы-
дык белээ болур.

Т. САЯН-ООЛ.

«Сомбреро» белеткел чоруп турда, бо
үстүндө чуртуту фотокорреспондент
С. ФЕОКТИСТОВ тырттырган.

ЧАА ЧЫДА ЧАА ЧОГААДЫКЧЫ ПЛАННАР

Владимир Ильич Лениннин
өдүм чок оуур-хевирин тыва сена-
нага бир-ле дугаарында ойнап
ууш келген Тыва АССР-нин
алдарыг артист О. И. Намдараа
тыва көрүкчүлөргө эки билдин-
гир. Чаа чылда каныг чогаа-
дыкчы планнар-биле ажылдаар
силер деп айтырыгта Олег Дон-
дупович мынчаар харылаам:

— Мен амгы үдө ажылдап

турар кол ажылым база-ла В. И.
Лениннин ролу. Бо чылдын ийги-
ли чартында республиканын
ажылы чоннарынга Н. Погодин-
нин «Революциянын азы-биле»
деп шынжы тыва дылга көргүзүп
эгелээр бис. Улуг башкычынын
оуур-хевирин тургузар берге
болгаш харысалгалыг ажыл,
анаа эвас эвес үе болгаш ты-
вынгыр болза, чогаалдыкчы күш-
ажыл негеттнер. Бо улуг ажыл-
дан аныда, театрын концерт-
көргүзүп ажылынга киржип, үе-
нин негеделерин дүшкөн чаа
көргүзүлгөдөн чоңа бараалгаар
мен. (Бирги чурукта).

Тыва АССР-нин Чурукчулар
Эвилелиниг кижигүнү, чурукчу
Георгий Сергеевич Сузальцев
эртен чылдын чайынында В. И.
Лениннин Сибирге шөлүгө үе-
инде чурттап турганы Шуше-
ское суурже чогаалчыны коман-
довка кылдып чораш, анаа чу-
рукчулар В. Ялеников (Украи-
на), А. Голунов (Закавказье),
Сибиринин пейзажист Г. Луко-
нин олар-биле ужуражып, башкычы-
нын амырал-чуртталганын
дугайында айттарын чуртп.

оларын дугайында бот-боттары-
ны санал-оалын солчуп, чо-
гаалдыкчы планнарын дугайын
чугаалашканы кончук ажыктыг
болган.

— Ол бүтү белеткел ажылдары
мээ кылдыр деп болуп алганым
«В. И. Ленин Улут-Хемнин ба-
лыкчыларынын аразында» деп
улуг панорама чуруктун үндө-
н болур — деп, Георгий Сергеевич

чугаалааш уламчылаа. — Оон а-
гыда Кызылдын Черемушкарлы-
нын пейзажын, туугуштарынын
портреттерин, РСФСР-нин алар-
дыг артист М. Музуктун портре-
тин чуртутуп планнап турар мен.
Республиканын малчынарынын
амыралын көргүсөн «Хой
кыргылаан» деп чурукту чоокчу
үдө доозар мен. (Ийги чурукта).

Дылдын, литературадын, тө-
гүнүч Тыва эртем-шинчиле ин-
ститутунун эртем ажылдакчымы,
институттун дыл, бичик секторун
аргелекчизин Доруг-оол Ал-
дын-оолович Монгуш эртен чыл-
да кылган болгаш чаа чылда кы-
лыр ажылдарын дугайын мын-
чаар чугаалаан:

— Дыл, бичик секторунун
эртем ажылдакчылары «Ният-
дел-политиктинг терминдерин
орус-тыва словарь», «Тыва
дылдын орфографтыг словарь-
нын» бешки үндүрүлгөзүн белет-
кел доозар бис. А бо чылдын мен
күрүненин Кызыла башкы ин-
ститутунун тыва дыл башкызы
Шууу Чыргал-оолович Сат-биле
калы «Тыва дылдын хөгжүлгөн»

деп ажылды кылдыр бис. Октябрь
революциянын сөөлүндө тыва
дылдын грамматиктинг тургузуу-
да, сөзбөр составында чаа бо-
лушкуннар ол ажылга көргү-
түнөр. М. И. Биче-оол биле С. Н.
Чамсеева олар «Тыва чугаанын
сүйүтүрмө» деп ажылы кылды.
Бистин плазымыста кирип турар
кол-кол ажылдар ындыг-дыр.
(Ушуну чурукта).

Фотолары Д. АНАЙ-ООЛДУУ.

Көдээ шыдыраачылар

Бора-Тайга, Сүт-Ак-
сы, Хер-Тайга школа-
ларынын шыдыраа ко-
мандаларынын ужура-
жылгазы солун эркен.

Шыдыраага ынактар
Хер-Тайга суурнун кө-
дээ клубун дола бер-
ген. Хер-тайгажылар
биле бора-тайгажылар
ууш стола олурупкан-
ар. Оюнун ортаагы
үзүндө Бора-Тайгадан
келген хоочун шы-
раачы Монгуш уур-
даныкчысы Норбунун
бир огулун артыкка
алтар дээр, мурнуна
ууш айылыды көрбөй
уттурган.

Шыраак шыдыраачы Балган Ла-
маш-оол (Хер-Тайга)
Орбак Борбак-биле
салган. Орбак Бал-
ганын халдашканын
нарын тылыгыр сый
шаап орган, оюнун
ортаа үзүндө хайым
кылды аралыг апар-
гаш, төвчүзүндө как-
тырып каан. Ол ми-
наш Борбак Дулак,
Баранаш Солун-оол
(Бора-Тайга) түс-түста
уттургулаанар. Моон
алгаш көөргө, уттур-
ган шыдыраачылар
билиин белеткес, ова-
рымча чок, практика
болгаш теория тала-
зы-биле ууш ап болу-
гө салгыларын шын
ойнап шыдаанарын.
Монгуш биле Кундук
(Хер-Тайга) хайымна-
шкан. Ынчангаш хер-
тайгажылар бора-тай-
гажыларны 4:5:1.5
сан-биле ууш, буу-
релдинг тилгеленин чед-
лип алган.

Бора-тайгажылар Иш-
кин суурдан чоктап
ора орук зайы-биле
Сүт-Аксы суурга кел-
геш, оон командала.

М. КӨРГЕН-ООЛ.

Редитор К. Н. НУДАНИ.

ПАСПОРТ ЧУРУМУН САГЫЫР

Бистин чуртутува паспорт систе-
мазын чангыс аай болулары соци-
алисттик чорум-чуруму быжыла-
рынга, кем-херек үлгөдигишкени-
ния тытып келер үндөинерин
ууштарында улуг ужу-дузалыг.
Улуг ажы-агыйын планнарада чурт-
такчы чоңун шимчөөшкенин са-
налгазын кылдыра болгаш күрө-
ненин айым чок чорун быжылаарда
паспорт системаны чуртутуура оя-
на чугула.

ССР-нин Министрлер Чөвүлө-
нин паспорт дугайында балылаан
дүрүмдө ажылчын суурларда, рай-
оннар тепперинде, хоорайларда
чурттап турар 16 хар четкен назы-
лыг совет хамаатылары паспорт
алдыар өргөдип болгаш чурттап ту-
рар черинин азы-биле кири бичи-
лгелдинг болурун айтып турар. Ы-
чалла-лаа малакы, калза черлерде
паспорт чуртутуун сагылазы эр-
егей болгаш бо талазы-биле тайылбыр
ажылы негеттерейн турар.

Районнардан, көдээ суурлардан
келген аныяктар Кызыла паспорт
чок келгеш, каныг-бир өөрөдиге

черлеринге кирип алырлар. А ула-
жаанда олар паспорт кылдырып алы-
ры-биле келер районче чоруп ужу-
га тааржыр. Мындыг таарылаалар-
ын болуп турар чылгаанын чүдө
дээрге, калза болгаш хоорай школа-
ларынын үстүкү класстарында
паспорт дүрүмүн дугайында таны-
лыгга ажылын чорутпайн турарында.

Бир черден эске черге чурттары-
биле чедип келген болгаш чурттап
турар черин солан кижилер база
чаа паспорт алганнар 3 кончук иштин-
де кири бичиктерин ийикке азы
паспорттун бо талазы-биле харысал-
галыг кижиге берип каар. Хамааты-
ларын хой кезин паспорт дүрүмүн
сагып турар-лаа, чамлык ийи, чангыс
кижилер ону каржызы-биле хажымын
турар. Чоңкөдөөргө, Барың-Хемчик,
районда «Барың» совхозта Т. Ор-
жак, П. Расчупкина, И. Карашал,
Н. Труфанов болгаш Кызыл-Мажа-
лыкта А. Юрарина, Г. Балыкова,
П. Кучеров олар үр үенин иштинде
кири бичикте чок чурттап келге-
ни хыналдаан илерээ.

Чурттап турар черинин азы-биле

кири бичиктиги тоол көрбөс, оон
үзүн барымдалаас хамаатылар Ал-
Довуракта, Улут-Хем, Чөөн-Хемчик,
Барың-Хемчик, Танды районна-
рында бар Хову-Асында А. Шукин,
Т. Рамзаанов, Кызыла С. Лисников,
А. Ямакши, В. Понамаренко оларын
паспортунда кири бичикте де-
мектегизмиз. Албан организация, ө-
рөдиге черлеринин, бажып өргөдө-
лөдөрин уурутукчулар, коман-
дылар, калза Советтерин төдө-
лөчилери, хамаатыларын үндүр, кири
бичиктегизин харысалгалыг кижилер
паспорт чуртутуун сагыла-
зын барымдалаар ужурут. Ычал-
ла-лаа чамлык уурутукчулар ону са-
гып туржук, харын боттары хажы-
мын турар. «Барың» совхозта шко-
ла директору Б. Кутлар, Кызыл-Ма-
жалыкта харылаа көптөразын
начальниги Хитров олар кири бичи-
кте чок чурттап турар.

Хамааты буруз паспорттун кам-
ыг дилээр хүндүлөгөдиг. Ындыг
турбуже, кол документ болуп паспорт
калагалында харысалда чок кижилер

деп бистин аравыста бары хара-
данчыг, Кызыл хоорайнын чурттак-
чымы В. Монгуш хөркүүсөмүн
шагда кижизинде мындыг билди-
риники кириген. «Хоорай автобу-
зунга экирик чораш, паспорттун чи-
дирим, чоңун каныг автобуска кар-
ганымын орта билдес мен». Улут-
Хем районун хамаатымыз А. Натлп-
оол харысалга чок чоруп-биле эске
документтер-биле калы паспорт-
тун өргөдипкеш, чаа паспорт бээрч
шагда черинден дилээ. Бо хамаа-
тыларын чидирген паспорттары
кымын холууда киргени билдинмес.

Паспорт дүрүмдө кири бичикте
чок кижилерин ажыла хүдээл
албазын айткан турла-ла. Кызыл-
Мажалыктын аалчылар бажынында
кири бичикте чок А. Баранов,
А. Коронин, А. Косырева болгаш
Култуура министрствозунга Н. Вол-
фович, А. Херте оларын ажыла хү-
дээл алган. Мындыг байдал Тес-Хем
районунда, «Тыва туугу» президи-
ин туугу эргелдинде, «Шекпээр» сов-

Банды-бир организацияга негет-
тинип турар документтер орнунга
паспорт берип каар чорукту паспорт
дүрүмдө хөрүгдөөн. Кызыл-Мажа-
лык суурда мал согор пунктуун
баштар чери ажыкчыларын турум
ажылдары соруда-биле күш-ажыл
дептери чок хамаатылардан он ор-
нунга паспорттун азы төрттүгөндөй
ин дугайында херечилдин ап тур-
ган. Паспорт дүрүмүн каржызы-биле
кажыган ол уурутукчуларын күс-
комаларын административтик комис-
сиязы 10 рублуге торгаар ужурут.
РСФСР-нин кеземче хоойдузунун
198 чүдүндө паспорт чуртутуун кар-
жызы-биле хажымын, каш улаа кем-
чег алдыртканын бир чылда хос-
талгазын каазап, ол-ла үенин иш-
тинде эде кижизидип, күш-ажыл
кылдыртыр, чок болза 30 рубль че-
дир торгаары көрүнгөн.

Социалисттик чорум-чуруму бол-
гаш хойду-дүрүмү быжылаары
бистин чуртутува коммунисттик ни-
кителди тургуларынын база бир кол
үндөзини болур.

А. РУМАНЦЕВ.

Тыва АССР-нин хай-ниитияны
чорум-чурум камгалаанын
инспектору.

«НАЙЫРАЛ»: «Пушкн Прагаж бар чор» 10, 11.40, 1.20, «Онаа даага»
3.20, 3.20, 7.30, 9.30 тактарда.
«КАА-ХЕМ»: Уругларга дирит-чуруктар 930, «Ай», «Токтога ужура-
жыкчылар» 10.30, 12.30, «Отка дамыканыр» 2.30, 4.30, 8.30 тактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Тымыкыпал» 10.50, 12.40, 3, «Карагыта чачтынны ал-
гаш» (4-ти. 2-ти сериялар) 5.40, 8.20 тактарда.
«ВОСТОК»: Уругларга дирит-чуруктар 10, «Морозко» 11.45, 1.45, «Сол-
даттын адамы» 3, 6.40, «Ивайло» 4.50, 8.30, тактарда.

ХААНТААШЫНЧЕ БОЛГАН КОНЫКИЛЭШКИНЧЕ, УРУГЛАР!

Черин хар шагда-ла агарты шыва алы берген, каток шөлүн до-
чуруп каан.

Шунту хаантаашынчече болгаш конькилээшкнчече, уруглар!
Спорт херээ кижининг калыныга дыка ажыктыг. Ол организми
жадыктырып, шыгын ээттерин сайырашып, өкпөниң ажылдарын
экижидип турар.

Аныяк хаанчылар болгаш конькичилер! Чылыг кылдыр болгаш
кижидир кеттинер. Ылангыя спортчу хеп келер болза таарымча-
лыг болур.

Дыка азырниктир кеттинер. Ол силерни калынырга хос-
лыг болур. Спортту үргүлчү кылдыр чорук калыктылды быжылаар.
Спорт херээнге киржиринерин мурунда ылазыла эчти-биле
сүмелдирер.

Республиканын санитар-чырыдышынын бажыны.